

Siatkowski, Janusz

Sprawozdanie z działalności Towarzystwa w 1993 r. : Sprawozdanie z działalności Wydziałów : Wydział I językoznawstwa i historii literatury : Referaty i streszczenia : Wawrzyniec Puttkamer - rodowód i pochodzenie nazwiska

Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 56, 58-59

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

15 XI – Elżbieta Sarnowska-Temeriusz: Barokowa poetyka cudowności
20 XII – Marek Świdziński: Polszczyzna pisana i mówiona – oczyma
składniowca

Komisja Kultury Słowa

- 11 I – Dyskusja panelowa: Typy błędów językowych
22 II – Zebranie sprawozdawczo-wyborcze
1 III – Zebranie dyskusyjne nt.: Język reklamy
29 III – Zebranie nt.: Zmiany we współczesnym języku polskim
10 V – H. Dalewska-Greń: Rzeczowniki osobowe rodzaju męskiego
a płeć (problemy referencji)
7 VI – Dyskusja nt. Suplementu do Słownika Języka Polskiego
25 X – Dyskusja nt.: Język polityki
13 XII – Spotkanie panelowe nt.: Co sądzymy o kulturze języka

Referaty i streszczenia

Janusz Siatkowski

WAWRZYNIEC PUTTKAMER – RODOWÓD I POCHODZENIE NAZWISKA

Wawrzyniec Puttkamer, rywal Mickiewicza, wywodzi się ze szlachty pomorskiej z ziemi bytowskiej i słupskiej. Jego przodkowie przez dłuższy czas mieli siedzibę w Wolinii/Wolnicy na płn.-zach. od Lęborka. Istnieją dowody, że mimo wczesnej germanizacji niektórzy przedstawiciele tej linii jeszcze w XVI w. znali język okolicznych Słowian (Słowińców). Na początku XVIII w. gałąź ta odziedziczyła po wymarłej linii kurlandzkiej Puttkamerów posiadłość na Żmudzi i Litwie. Bolcieniki, gdzie osiadł Wawrzyniec Puttkamer po ślubie z Marylą z Wereszczaków, były własnością już jego dziadka.

Nazwisko *Puttkamer* pochodzi od pol. wyrazu pospolitego *podkomorzy*. Stpol. *podkomorze*, *podkomorzy* „urzędnik dworski zarządzający majątkiem i dochodami panującego” znany był już ok. połowy XIII w. na całym obszarze pomorskim ulegając przekształceniom fonetycznym na *podkomor*, *potkomor*, *putkumar*, *putkumer*, *putkumir* itp., z częstym zastąpieniem obu polskich samogłosek *o* (w przedrostku i w rdzeniu) na *u*. Appellativum to przyjęło z czasem znaczenie „urzędnik ziemski sądzący sprawy graniczne”, które stopniowo przekształciło się w przydomek, a następnie w nazwisko.

W dokumentach średniowiecznych funkcji tych nie można ściśle rozgraniczyć. Proces kształtowania się przydomka dobrze widać na przykładzie osoby nazywanej *Petrus Podkomorzel/Puttkamer*, który żył na przełomie XIII/XIV wieku. Różna pisownia późniejszego nazwiska została ustalona dopiero na zjeździe rodzinnym w 1859 r. na *Puttkamer*.

Postać *Puttkamer* teoretycznie można traktować jako częściową kalkę, w której zachowano przedrostkowe pod- (zmienione tylko fonetycznie) i przetłumaczono podstawę części rdzennej *komora* na *Kammer* (i tak jest interpretowana w dotychczasowej literaturze, również w mojej wcześniejszej wypowiedzi). W rzeczywistości ukształtowała się ona drogą przekształceń fonetycznych pol. wyrazu *podkomorzy* i jego skrócenia przystosowującego pożyczkę do niemieckiego systemu morfologicznego. Dopiero wtórnie mógł wywrzeć pewien wpływ również niem. wyraz *Kammer*.

Na terenie Zakonu Krzyżackiego wyraz *podkomorzy* ulegał też i innym przekształceniom fonetycznym, przybierając postaci *podkamor*, *podkomor*, *packomor*, *packmor*. Jako wyraz pospolity zachował się tam do XVII wieku ulegając deprecjacji znaczeniowej na „sędzia ziemski”, „urzędnik sądowy”, „posłaniec przekazujący po wsiach ustne i pisemne polecenia sądu”, „osoba pilnująca, by na weselach nie nadużywano napojów wysokowych” itp. Tu również pierwotne appellativum stało się podstawą nazwiska *Packmor*, znanego głównie na płn. niemieckiego obszaru językowego. Jego nosiciele należeli jednak do niższej warstwy społecznej niż pomorscy *Puttkamerowie*.

Pełny tekst referatu z bogatą dokumentacją materiałową uwzględniający wcześniejszą literaturę ukaże się w księdze poświęconej bońskiemu sławicielowi prof. H. Rothemu.

W podanej tam bibliografii pominąłem artykuł Friedhelma Hinze: *Pomoranische Wortstudien* (Kwartalnik Neofilologiczny, t. XXIV/2-3, 1977, s. 297-301). Hinze zwraca tam uwagę na znaczenie zapisów dotyczących Piotra Puttkamera w kształtowaniu się tego przydomka. Niesłusznie widzi w nazwisku *Puttkamer* częściową kalkę pol. *pod-komorzy* (nawiązując zresztą do mojej wcześniejszej wypowiedzi), uważając wyraz polski z kolei za kalkę łac. *sub-camerarius*. Ze względów semantycznych, zgodnie zresztą z bardzo dawnymi wywodami przytoczonymi w publikowanym przeze mnie artykule, zależność nazw słowiańskich i nazwy łacińskiej jest raczej odwrotna. To łac. *sub-camerarius* należy uznać za kalkę z czeskiego lub polskiego, gdzie przyimek/przedrostek *pod* obok znaczenia podporządkowania może mieć znaczenie 'koło, przy', stąd *podkomorzy* o pierwotnym znaczeniu 'urzędnik działający przy komorze panującego'.